

Grantový projekt GAČR P405/12/2173

Neolitické domy z Hrdlovky, SZ Čechy: změny tvaru a významu

Doba řešení: 2012 – 2014

Neolitický sídelní areál Hrdlovka byl zkoumán v letech 1987-1990. Výzkum iniciovalo rozšiřování povrchové těžby hnědého uhlí ve velkolomu Maxim Gorkij (dnes Bílina). Záchrané archeologické výzkumy velkého rozsahu spojené s těžební činností byly řešeny mosteckou expoziturou ČSAV (dnes ÚAPPSZČ Most) v rámci projektů Lomský potok a Loučenský potok, neboť odtěžování krajiny v Podkrušnohorských pánvích se dotklo velké části povodí těchto potoků.

Obrázek 1. Zkoumání plochy B za ztížených podmínek v roce 1989 (foto J. Beneš)

Během čtyř výzkumných sezon byla pod vedením J. Beneše skryta plocha 82 834 m². Odkryté situace zahrnují pohřebiště z eneolitu a doby bronzové, dále sídelní areál doby laténské a částečně na jižní část skryté plochy zasahoval i sídelní areál raného středověku, jehož centrum se nacházelo dále jihozápadním směrem (*Meduna v tisku*). Předmětem zájmu grantového projektu je neolitická komponenta sestávající ze sídelního areálu a výjimečně i dokladů pohřbívání.

Již od první sezony výzkumu, kdy byly nalezeny půdorysy dlouhých neolitických domů, bylo patrné, že se hrdlovecký sídelní areál zařadí k nejvýznamnějším lokalitám svého druhu v Čechách (Bylany, Březno u Loun, Mšeno ad.). Avšak ani po více jak 20 letech od exkavace nedošlo k detailnímu rozboru této lokality, což se snaží změnit právě tento projekt. Nutno dodat, že v tomto směru není Hrdlovka jediným dosud komplexně nezpracovaným neolitickým sídlištěm (*Pavlů – Zápotocká 2007, 17-18*). Celkem je dnes evidováno v Hrdlovce 71 půdorysů, ovšem pouze jejich část (16) bylo možné vzhledem k ztíženým podmínkám rychle pokračující těžby odkrýt v úplnosti. I tak ale byla ve skrytých částech nalezena řada velmi dobře zachovaných konstrukčních detailů staveb. Vývoj sídliště můžeme na základě předběžné chronologie zařadit do rozmezí od klasické fáze kultury s lineární

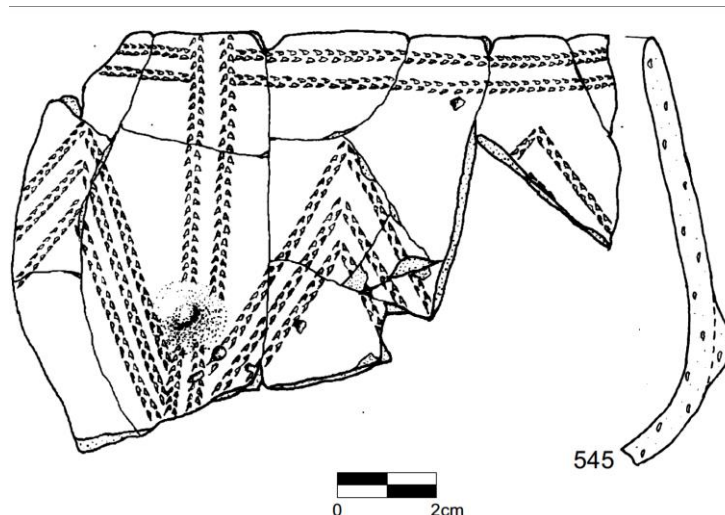
keramikou (LnK) přes celý vývoj kultury s vypíchanou keramikou (StK) po závěr neolitického vývoje v Čechách (Beneš 1991, 32).

Obrázek 2. Celková situace, a – LnK domy, b – trapézovité StK domy, c – pozdně neolitický dům (předběžná interpretace J. Beneše)

V rámci grantového projektu bude provedeno zpracování nálezového souboru. Jeho rozsáhlost (např. keramika čítá přes 16 000 fragmentů) si vyžádá vytvoření komplexní databáze, která postihne jak movitý nálezový fond, tak evidenci odkrytých situací (srov. Květina – Pavlů 2007). Nutností je také převedení terénní kresebné dokumentace do prostředí GIS, které nabízí možnosti následné prostorové analýzy.

Chronologicky nejcitlivější druh nálezů v prostředí českého neolitu představuje tradičně keramika obsažená nejčastěji ve výplni zahloubených objektů. Analýzou výzdoby je pak možné sestavit relativní chronologii těchto objektů a potažmo i přilehlých půdorysů dlouhých domů. Celou problematiku je však nutné pojímat komplexněji vzhledem k nejasným depozičním (ukládání odpadu, život artefaktů na sídlištích) a postdepozičním procesům (přírodní vlivy, pedoturbace). Jako další zdroj pro dataci bude použita metoda radiokarbonového datování. Vhodným materiálem se zdají být zvířecí kosti (viz níže). Domníváme se, že v případě kostí dochází k menším časovým výkyvům, než například u zuhelnatělých zbytků dřeva.

Obrázek 3. Příklad dokumentace torza nádoby zdobené vpichy (kresba M. Divišová, zmenšeno)

Kamenná industrie patří k dalším častým nálezům českého neolitu. V zásadě je dělena na štípanou, broušenou a ostatní kamennou industrii (mlýnky, brousky apod.). Analýza bude zaměřena mimo jiné na určení suroviny a následně její zdrojové lokality. Takto je možné rekonstruovat distribuci kamenné suroviny či polotovarů. Lze očekávat silné zastoupení křemenců, které byly těženy právě v severozápadočeské oblasti. Hrdlovecký nálezový fond kamenné industrie je v rámci neolitických sídlišť standardní. Nad jejich rámec však vystupuje depot 35 kamenných mlýnků či jejich torz, které byly umístěny v zahloubeném objektu okolo jedné kůlových jam domu 8.

Obrázek 4. Depot kamenných mlýnků po vyjmutí z výplně objektu (foto J. Beneš)

Nálezy kostí jsou v drtivé většině zvířecí (výzkum odhalil pouze jeden špatně dochovaný neolitický pohřeb). Jejich analýza si klade za cíl řešení otázek spjatých s managementem chovaných a případně i lovených zvířat (druhy, porážkový věk apod.). Je

však otázkou do jaké míry dovolí stupeň zachování kostí (přítomnost specifických anatomických znaků) řešení těchto otázek.

Mimo výše nastíněné analýzy artefaktů, ekofaktů a odkrytých situací si projekt klade za cíl také vyhodnocení vývoje neolitické architektury a pohled na dlouhý dům jako výrazný fenomén středoevropského neolitu, který mimo své utilitární funkce obsahoval i složku sociální a symbolickou.

Personalialia:

Doc. PhDr. Jaromír Beneš, Ph.D. – význam a symbolika neolitických domů, analýza uhlíků

Ing. Lenka Kovačiková, Ph.D. – analýza zvířecích kostí

PhDr. Mgr. Petr Šída, Ph.D. – analýza kamenné industrie

Bc. Václav Vondrovský – analýza keramiky, tvorba databáze, GIS

Bc. Michaela Divišová – kresebná dokumentace keramiky

Prezentace projektu na konferencích:

19th EAA Annual Meeting Pilsen, 4.-8. 9. 2013:

Jaromír Beneš – Václav Vondrovský: What the large LBK longhouse means and what happened after LBK boom in Central Europe? (Session A36 Something out of ordinary? Interpreting the diversity in the uniformity of the Early Neolithic Linearbandkeramik in Central and Western Europe)

Václav Vondrovský - Jaromír Beneš - Lenka Kovačiková - Petr Šída – Michaela Divišová: The Neolithic Site of Hrdlovka (Czech Republic): data processing and analysis of the Linienbandkeramik (LBK) and Stroked Pottery (STK) longhouse units. (Session A44 What Is Changing and When – Post-LBK Life in Central Europe)

Literatura:

Beneš, J. 1991: Neolitické sídliště v Hrdlovce-Lipticích. Předběžná zpráva o výzkumu v letech 1987 – 1989. Archeologické rozhledy 43, 29-46.

Meduna, P. v tisku: Raně středověké sídliště v Hrdlovce.

Květina, P. – Pavlů, I. 2007: Neolitické sídliště v Bylanech – základní databáze. Praha.

Pavlů, I. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha.